

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Säännös on hyvin kannatettava, sijoitetulle lapselle on voitava asettaa ikä- ja kehitystason mukaisesti tarpeellisia rajoja, jotta hänelle voidaan tarjota hyvää hoitoa ja kasvatusta. On erityisen kannatettavaa, että säännös koskisi sijaishuoltoon sijoitettujen lasten lisäksi myös avohuollon tukitoimena sijoitettuja lapsia. Avohuollon sijoitukseen päädytään usein tuen tarvetta arvioivana taikka kuntouttavana tukitoimena, jolloin taustalla on usein lapsen omaehtoisuus ja hänestä huoltapitävien aikuisten asettamien sääntöjen ja rajojen rikkominen. Jotta sijoitus avohuollon tukitoimena voisi olla sen kuntouttavaa tarkoitusta vastaava, tulee sijoituksen aikana kyetä asettamaan lapselle hänen ikä- ja kehitystasoaan vastaavat rajat silloinkin, kun lapsi ei motivoinnista huolimatta halua asettua aikuisen asettamiin rajoihin, joiden tarkoitus on turvata lapsen suotuisa kasvu, terveys ja kehitys. Itsessään se, että sijaishuoltoon sijoitettujen tai avohuollon tukitoimena sijoitetulle lapselle voidaan asettaa tavanomaiseen kasvatukseen kuuluvia rajoja, edesauttaa lapsen kuntoutumista ja asettumista työskentelyyn ja edesauttaa sitä, että lapsen voi olla mahdollista hyväksyä myös hänestä huolta pitävien aikuisten asettamat rajat kotiin palatessaan. Lapset ovat hyvin tietoisia oikeuksistaan, mikä on itsessään erittäin hyvä asia, tämä näkyy kuitenkin arjen lastensuojelutyössä siten, että avohuollon tukitoimena sijoitettu lapsi käyttää hyväkseen sitä tosiseikkaa, että avohuollon sijoituksen aikana häntä ei voida rajoittaa ja tämä on usein mielletty siten, ettei rajoja voida asettaa lainkaan (kuten kotiintuloaikoja taikka rajata laitteiden käyttöä). Sijaishuoltopaikat ovat olleet varovaisia kasvatuksellisten keinojen käytön suhteen ja eivät ole aina uskaltaneet asettaa oikeuksistaan tietoiselle lapselle tavanomaiseen kasvatukseen kuuluvia rajoja, kuten kotiintuloaikoja tai rajata laitteiden käyttöä, koska tästä ei ole erikseen säädetty lastensuojelulaissa. Tämä on osaltaan voinut haitata avohuollon aikaista työskentelyä siten, että lapsen tilanteen arviointi tai kuntoutuminen ei ole ollut mahdollista avohuollon tuella. Riittävästä levosta, ravinnosta, koulunkäynnistä ja muusta hyvinvoinnista huolehtiminen on lapsen kasvun ja kehityksen kannalta välttämätöntä.

Sijaishuollossa vaikutukset ovat samansuuntaisia, lapselle voidaan tarjota hyvää hoitoa ja kasvatusta, kun hänelle voidaan asettaa hänen ikä- ja kehitystasoaan vastaavat rajat. Säännös voi vaikuttaa

myös siten, että säännöksen soveltamisen vakiintuessa, voi lasten olla helpompi asettua aikuisen hoivaan ja huolenpitoon sijaishuollossa, ilman, että asettuminen edellyttää rajojen rajua hakemista ja mahdollisesti rajoitustoimenpiteitä.

Ehdotettu säännös mahdollistaa avohuollon sijoituksen kuntouttavan vaikutuksen aikaansaamisen nykytilaa paremmin. Sijaishuoltoon sijoitettujen lasten osalta säännös mahdollistaa lapsen suotuisaa kasvua, kehitystä ja terveyttä tukevan hoidon ja kasvatuksen nykyistä paremmin sijaishuoltoyksikössä. Säännös voi mahdollistaa sen, että lapsen tarpeista, hoivasta ja huolenpidosta voidaan parhaalla mahdollisella tavalla vastata perhehoidossa ja perustasoisissa lastensuojelulaitoksissa, eikä lasta tarvitse siirtää vahvemmin resursoituihin sijaishuoltoyksiköihin siksi, että lasta ei saada motivoitua hänen hyvinvointiaan tukeviin ikä- ja kehitystasoon suhteutettuihin rajoihin. On kannatettavaa, että perhehoitajat ja sijaishuoltopaikan henkilöstö voi ottaa lapselta pois rahavaroja, aineita ja esineitä, joita lapsi ei lain nojalla voi pitää hallussaan tai muita häntä taikka muita henkilöitä vaarantavia esineitä. On kannatettavaa, että poisottamisesta tehdään päätös, silloin kun poisotettuja esineitä ei anneta takaisin lapselle heti tilanteen rauettua. Hallituksen esityksessä olisi vielä syytä täsmentää, että mikäli säännöksessä tarkoitettua poisottamista tehdään siten, että poisotetut asiat palautetaan lapselle tilanteen rauettua, ei erillistä hallintopäätöstä tarvita (mikäli näin oli tarkoitettu). Nyt asiaa ei ilmaista selkeästi ja tämä voi aiheuttaa epäselvyyttä sovellettaessa. Perhehoidossa olevien lasten osalta olisi syytä tarkentaa, kuka päätöksen tekee, mikäli esineiden poisottamiseen joudutaan ryhtymään viikonloppuna ja esineitä ei palauteta. Mikäli päätös on tehtävä viipymättä, voi tämä aiheuttaa tarpeetonta painetta sosiaali- ja kriisipäivystykselle. Päätöksen tekeminen tulisi voida ulottaa virka-ajalle, jolloin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi tehdä päätöksen. On myös huomioitava, että mikäli sosiaalityöntekijä ei ole samaa mieltä esimerkiksi viikonloppuna tai ilta-aikaa tapahtuneesta poisotosta, onko esineet silloin mahdollista palauttaa lapselle ilman hallintopäätöksen tekemistä.

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Ehdotettu säännös selkeyttää rajanvetoa. Kuten yllä kuvattu, ollaan kasvatuksellisten keinojen käytössä usein hyvin varovaisia, koska voimassa olevassa laissa ei ole ollut säännöstä niiden käytöstä. Tärkeää on, että säännöksen tosiasiallista toteuttamista pyritään seuraamaan, jotta säännöstä ei uloteta koskemaan sellaisia tilanteita, joissa lapsen perusoikeuksiin kajoetaan ja jotka edellyttävät rajoittamispäätöstä. On hyvä, että kasvatuksellisista toimista tulee kirjata lapsen asiakassuunnitelmaan, jolloin myös lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi tosiasiallisesti valvoa, etteivät kasvatukselliset käytännöt muotoudu esimerkiksi lasta alentaviksi taikka ulotu rajoitustoimenpiteiden piiriin kuuluviin rajoituksiin. Tällöin myös lapsi ja hänestä huoltapitävät aikuiset voivat tosiasiallisesti osallistua rajojen asettamiseen ja reunaehtoihin. Esineiden poisottamista olisi syytä tarkentaa vielä sen osalta, mitä tarkoitetaan sillä, että esineet palautetaan viipymättä lapselle. Mikäli lapselta otetaan kasvatukseen perustuvien keinoin pois puhelin, onko päätös tehtävä, mikäli puhelun palautetaan lapselle esimerkiksi vasta seuraavana päivänä. Lapsen asiakassuunnitelmassa voidaan ennakoida monia tilanteita ja sopia niistä ennalta, mutta usein tilanteet, joissa esineitä on otettava lapselta pois, voivat olla odottamattomia. Reunaehtoja voidaan sopia asiakassuunnitelmassa (kuten yöunia häiritsevän pelaamisen vuoksi tehtäviä puhelimenkäytön rajoituksia), mutta mikäli vastaava tilanne tulee käsille siten, ettei asiasta ole sovittu lapsen asiakassuunnitelmassa, tulee huomioida miten toimitaan, mikäli lapsen asioista vastaava

sosiaalityöntekijä/häntä sijaistava sosiaalityöntekijä ei ole samanmielinen esimerkiksi perhehoitajan tekemän ratkaisun kanssa, tuleeko päätös tehdä vai riittääkö esineiden/varojen palauttaminen. Jälkikäteen päätöksenteko asiassa voi olla vaarallinen (sijaishuollossa lapselta otettu esine perjantai-iltana ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi asiaa vasta maanantaina), tyhjentävästi rajanveto tilanteessa on haasteellista, mutta vaatii edelleen kirkastamista. Lapsen asiakassuunnitelmassa olisi hyvä määritellä, mikä on kunkin lapsen kohdassa hyvää kasvatusta ja mitkä ovat yleisesti sovellettavat reunaehdot lapsen kasvatuksellisissa toimissa. On tärkeää pitää osana keskustelua ja lainsäädäntöä, että kasvatuksellisiakaan keinoja ei voida käyttää lapsen rankaisemiseksi.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisuonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

Säännös on selkeä ja tarpeellinen. Jo nykytilassa terveydenhuoltolain 69 § ei käytännön lastensuojelun arjessa aina toteudu ja lapsi jää vaille tarvitsemiaan terveydenhuollon palveluita, vaikka lapsen sijaishuollon tarve johtuisi puutteellisesta terveydenhuollosta (kuten psykiatrian palveluista). Tästä syystä on tärkeää, että hybridiyksikköjen osalta asiaa vielä täsmennetään, jotta säännöksen tarkoitus toteutuisi ylipäänsä, mutta erityisesti hybridiyksiköissä siten, että terveydenhuollon palvelut (kuten psykiatrinen osastohoito) on ensisijaista suhteessa lastensuojelun sijaishuoltoon. Kannatettavaa olisi, että hybridiyksiköissä vuorokausihinta sisältäisi niin lastensuojelun, kuin terveydenhuollon palvelut, jotta välttyttäisiin laskutukseen ja laskujen sisältöön liittyviltä epäselvyyksiltä. Hybridiyksikön vuorokausihinnassa tulee huomioda se, että lapsen terveydenhuollon tai esimerkiksi opetustoimen kustannukset eivät voi tulla yksin lastensuojelun kustannettaviksi, vaikka lapsi olisi sijoitettu hybridiyksikköön.

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

Säännös on ehdottoman tarpeellinen. Lastensuojelussa on lapsia, joita ei heidän väkivaltaisen ja/tai rikollisen elämäntapansa vuoksi kyetä nykyisillä tukitoimilla auttamaan siten, että heidän tilanteensa tosiasiallisesti kehittyisi suotuisaan suuntaan. Nämä lapset tarvitsisivat erityisen vahvaa aikuisen huolenpitoa ja pysyvyyttä, mutta ajautuvat usein sijaishuoltopaikkojen vaihtamisen kierteeseen. Erityisen huolenpidon jaksolla saadaan tilanne usein pysäytettyä, mutta jakson aikana saavutetut muutokset eivät kanna erityisen huolenpidon jakson jälkeen, koska sijaishuoltoyksiköissä ei kyetä vastaamaan erityisen vaativiin tarpeisiin. Lapsi tarvitsee tällöin erityisen vahvaa aikuisen huolenpitoa ja ammatillista osaamista, jotta ei väkivallan ja rikosten kierre voida katkaista ja saavutetut muutokset vakiinnuttaa. Usein käytöksen taustalla vaikuttaviin juurisyihin ei päästä kiinni toiminnassa ja käytöksessä olevien voimakkaiden reaktioiden ja toistuvien sijaishuollon muutosten vuoksi. Siten suljettu laitospalvelu voi mahdollistaa näiden lasten auttamisen. Ensisijaista olisi, että lapsen epäsuotuisaan käyttäytymiseen voitaisiin vaikuttaa ennen tilanteen kärjistymistä, mutta tosiasia on, että osa lapsista menee kaikkien yhteiskunnan turvaverkkojen läpi ja heidän tarpeensa ja oireilunsa tulee lastensuojelun tietoon tilanteen ollessa jo hyvin akuutti ja väkivallan/rikosten kierteen ollessa ja syvä.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyttä?

Henkilöstölle asetetut vaatimukset ovat riittäviä, mutta riittävän osaamisen omaavan henkilöstön rekrytoiminen voi tuottaa haasteita. On kannatettavaa, että moniammatillisen henkilöstön on oltava palvelussuhteessa palvelun tuottajaan (vaikka eivät työskentelisi yksikössä kokoaikaisesti), jotta esimerkiksi lääkärin osaaminen ei jää yksin konsultoinnin tasolle, vaan on tosiasiallisesti

käytettävissä suljetun laitoksen arjessa. Esityksessä ei ole tuotu esiin, mikä olisi suljetun laitospalvelun henkilöstömitoitus ja miten esimerkiksi vartijoiden käyttäminen tässä huomioidaan. Hyvinvointialueen näkökulmasta vartijoita ei voida laskea mukaan suljetun laitospalvelun henkilöstömitoitukseen. Vartijan toimivaltuudet voivat helposti mennä sekaisin lastensuojelulaissa tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden, kuten kiinnipidon kanssa. Tämä vaatii kirkastamista lainsäädännön tasolla.

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

Pidetään kannatettavana, erityisesti asiakassuunnitelman tiiviin päivittämisen osalta, mutta huomioiden lapsen sijaishuollon tarpeiden pitkäaikainen tunnistaminen, voi säännös muotoutua enemmän teknisluontoiseksi tehtävän toteuttamiseksi. Pahimmillaan asiakassuunnitelman ja sijaishuollon järjestämisen tavan lapsen tilanteeseen nähden tarpeettoman tiivis tarkastelu voi estää lapsen asettumista sijaishuollon arkeen. Lastensuojelulain 14 § mukaisen lastensuojelun asiantuntijatyöryhmän hyödyntämistä pidetään kannatettavana. Erillisen asiantuntijatyöryhmän kokoaminen siten, että siellä on edustettuna tarvittava määrä eri ammattikuntia ja esimerkiksi terveydenhuollon edustajia voi olla tarpeetonta ja käytännössä mahdotonta. Hyvinvointialueiden tulee huomioida tämä suhteessa siihen, miten usein ryhmä kokoontuu, jotta lapsen viimesijaisen tuen tarpeen arviointi ei vaarannu. On syytä myös arvioida, miten lastensuojelun asiantuntijatyöryhmä tosiasiaassa saa riittävät tiedot, jotta se voi seurata sijoituksen etenemistä ja erityisten rajoitustoimenpiteiden käyttöä. On huomioitava, että vaikka monialaisessa asiantuntijatyöryhmässä olisi mukana lääkäri, ei moniammatillisen ryhmän näkemys asiasta vastaa lääkärinlausuntoa. Lääkärinlausunto tulisi siis hankkia erikseen. Mikäli suljetun laitospalvelun jatkaminen edellyttää asiantuntijatyöryhmän arviota, voidaan käytännössä ajautua tilanteeseen, jossa asiantuntijatyöryhmä on tosiasiallinen päätöksentekijä lapsen sijaishuollon järjestämisen osalta, eikä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi siten tosiasiallisesti päättää lapsen sijaishuollon järjestämisen tavasta. Jo nykytilassa erityisen huolenpidon jaksoon edellytettävien lausuntojen saaminen voi olla haasteellista, koska kyse on usein lapsista jotka eivät ole kiinnittyneet mihinkään terveydenhuollon tai sosiaalihuollon palveluun, eikä heillä ole sellaista olemassa olevaa kontaktia, joka voisi lausunnon kirjoittaa. Tämä huomio siis kohdistuu ensimmäisiin lausuntoihin ja arvioihin, kun lapsen sijoitusta suljettuun laitokseen arvioidaan ensimmäistä kertaa. Erityisesti pohdittaessa suljetun laitospalvelun kuvausta, on todennäköistä, että sinne sijoitettavia lapsia voi olla mahdoton saada lääkärin arvioon. Siksi lääkärin lausunto tulisi olla mahdollista sisällyttää moniammatillisen ryhmän pohdintaan, jos mukana on lääkäri, taikka mahdollistaa kirjalliseen lastensuojelun asiakastietoon perustuvan lääkärinlausunnon kirjaaminen. Tällöin lausunnon kirjaavalla lääkärillä olisi syytä olla erityistä ymmärrystä suljetusta laitoksesta ja sen toiminnasta, jolloin olisi luonnosta ajatella, että tarvittaessa kirjalliseen aineistoon perustuvan lääkärin lausunnon kirjoittaa suljetussa laitospalvelussa toimiva lääkäri. Kokonaisuudessaan asiantuntijatyöryhmän rooli, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli ja lääkärin lausunnon merkitys asiassa ovat kokonaisuutena monimutkainen ja riskinä on, että päätösvalta lapsen asiassa siirtyy tahoille, jotka eivät henkilökohtaisesti tunnista lapsen sijaishuollon tarpeita. Ei ole realistista, että asiantuntijatyöryhmä voisi jalkautua tosiasiallisesti ja itsenäisesti arvioimaan lapsen sijaishuollon järjestämistapaa.

Erityisten rajoitustoimenpiteiden sisällyttäminen on sinällään kannatettavaa, mutta riskinä on, että rajoitustoimenpiteitä asetetaan tarpeettoman pienellä kynnyksellä, jotta lapseen liittyvät riskitekijät voidaan kattaa yhdellä päätöksellä. Voisi siis olla tarpeen muuttaa erityisiä rajoitustoimenpiteitä ilman, että koko sijaishuoltoa koskevaa päätöstä olisi tarpeen uusida. Ylipäättään pohdittavaksi tulee, että mikäli asianosaiset eivät ole samaa mieltä päätöksellä asetetuista rajoitustoimenpiteistä, mutta hyväksyvät sijaishuollon, valittavatko asianosaiset tällöin sijaishuoltoon sijoittamiseen liittyvästä päätöksestä. Erityisiä rajoitustoimenpiteitä tulisikin voida erillisillä valituskelpoisilla päätöksillä pystyä muuttamaan lapsen tarpeen mukaisesti.

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

Säännöksessä (taikka erityistä huolenpitoa koskevassa säännöksessä) tulisi kirkastaa sitä, milloin lapsen arvioidaan olevan suljetun laitoksen tuen tarpeessa, eikä erityinen huolenpito eivät soveltuisi käytettäväksi suljetun laitospalvelun sijaan. Tällä hetkellä erityinen huolenpito vastaa kaikista viimesijaisempana lastensuojelun toimenpiteenä lapsen suojelun tarpeisiin ja erityisen huolenpidon jakso voidaan toteuttaa vain, mikäli sijaishuoltoa ei voida järjestää muulla tavoin ja terveydenhuollon palvelut eivät tule kysymykseen. Säännökset ovat tältä osin päällekkäisiä, molemmissa korostetaan viimesijaisuutta ja muiden vaihtoehtojen mahdottomuutta. Rajanvetoa voisi käytännön lastensuojelutyön näkökulmasta lähteä etsimään lapsen viimesijaisen tuen tarpeen pitkäkestoisuudesta (huomioiden erityisen huolenpidon määräaikaisuus), syvälle rikolliseen elämäntapaan ja esimerkiksi järjestäytyneessä rikollisuudessa mukana oleva lapsi ei välttämättä hyödy lyhtykestoisesta erityisen huolenpidon jaksosta, vaan tosiasiallinen irtautuminen rikollisesta elämäntavasta vaatii perustavanlaatuisia muutoksia lapsen ajattelussa ja toimintamalleissa. Rajanvetoa voitaisiin myös hakea lapsen erityisen vahvasta terveydenhuollon tarpeesta, jota ei olla kyetty toteuttamaan muualla sijaishuollossa tai lasta ei muutoin olla saatu lainkaan terveydenhuollon arviointiin. Tällä hetkellä erityisen huolenpidon osastot vastaavat nyt suljettuihin laitospalveluihin nyt ajateltuihin tarpeisiin, joten erityisen huolenpidon ja suljetun laitoksen rajapinta on välttämätöntä kirkastaa viimesijaisuuden osalta, koska osaamisen ja jakson tarpeen aiheuttavat haasteet ovat käytännössä hyvin lähellä toisiaan. Myös erityisen huolenpidon osastoilla on erityistä osaamista ja koulunkäyntimahdollisuus, joten suoraa eroa suljettuun laitospalveluun ei näiden perusteella tule. Käytännössä on mahdollista, että suljetun laitoshoidon viimesijaisuus toteutuu myös siten, että suljettuun laitokseen ohjaututaan siihen nähden ensisijaisen erityisen huolenpidon jakson kautta. Tällöin lapsen ympärillä olisi myös sellainen asiantuntijaverkosto, joka voisi arvioida suljetun laitospalvelun tarvetta, kuten edellisessä kohdassa on punnittu.

Jo nykyisen erityisen huolenpidon jakson järjestämisen kohdalla ollaan usein sen kysymyksen äärellä, voisiko terveydenhuollon palvelut (kuten psykiatrinen osastohoito) vastata lapsen tarpeisiin siten, ettei lastensuojelun viimesijaista tukitoimea tarvittaisi. Vaikka terveydenhuollon palveluiden ensisijaisuudesta on säädetty jo laissa, ei tämä aina käytännössä toteudu.

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Vakavan päihde- ja rikoskierteen katkaisemisen poistaminen nimenomaisena sijoitussyynä erityisen huolenpidon osastolle edellyttäisi, että suljettua laitospalvelua on saatavilla siten, että siellä voidaan vastata lasten tarpeisiin. On epäselvää, missä laajuudessa ja missä ajassa suljettuja laitoksia saadaan toimintaan ja riskinä on, että vakavasti päihteillä ja rikoksilla oireileville lapsille ei ole saatavilla suljetun laitoshoidon paikkoja. Esityksessä on kerrottu, että vakavan päihde- ja rikoskierteen katkaisemiseksi erityisen huolenpidon jakson järjestäminen on edelleen mahdollista, joka voi soveltaessa aiheuttaa epäselvyyttä, kun kriteeri on kuitenkin poistettu pykälästä. Pyydetään huomioimaan kohdassa 3d olevat huomiot erityisen huolenpidon jakson ja suljetun laitoksen välisestä rajapinnasta. Lastensuojelun käytännön työssä näyttäytyy, että valtaosa erityisen huolenpidon osastolle sijoitettavista nuorista ovat vakavasti päihteillä ja rikoksilla oireilevia, jolloin punninta erityisen huolenpidon ja suljetun laitoksen välillä voi olla haasteellista, etenkin jos lapsi on viranomaisen tavoittamissa ja/tai hän ei ole kiinnittynyt terveydenhuollon/sosiaalihuollon kontakteihin, eikä häntä ole kyetty saattamaan esimerkiksi terveydenhuollon arvioon.

Erityisen huolenpidon jakson muuttaminen 90vrk+90vrk on kannatettavaa. Käytännön lastensuojelun kokemuksen mukaan nykyinen jakso on ollut liian lyhyt, jotta pysyviä muutoksia ollaan voitu vakavimmin oireilevien lasten kohdalla juurruttaa siten, että muutokset olisivat kantaneet erityisen huolenpidon jakson päättymisen jälkeen. Pidempi jakso aiheuttaa kuitenkin soveltamisen vaikeutta sen suhteen, miten erotetaan erityisen huolenpidon ja suljetun laitospalvelun tarve toisistaan.

Ehdotusta psykologisen asiantuntemuksen ehdottomuuden poistamisesta kannatetaan. Vaikka psykologisen arvion saaminen erityisen huolenpidon järjestämiseksi on sinällään kannatettavaa ja tarpeellista, näyttäytyy lastensuojelussa, että psykologin asiantuntemuksen/lausunnon saaminen on usein haasteellista ja se perustuu valitettavan usein kirjalliseen aineistoon. Tähän on pääasiallisena syynä se, että erityisen huolenpidon jaksoa tarvitsevat nuoret eivät useinkaan ole kyenneet kiinnittymään palveluihin tai terveydenhuollon kontakteihin, vaikka niiden tarve olisi ollut ilmeinen. Lapsen ammatillisverkostossa ei siten useinkaan ole sellaista psykologia, joka voisi antaa ammatillisen näkemyksensä sen perusteella, että tuntisi lapsen henkilökohtaisesti. Psykologin asiantuntemuksen/lausunnon muotona voisi olla ”mahdollisuuksien mukaan”.

Erityisen huolenpidon päättämiseen liittyvään päätökseen liittyy nykytilassa epäselvyyttä, kuka on päätöksentekijä. Erityisen huolenpidon jakson järjestämisestä ja mahdollisesta jatkamisesta päättää sosiaalihuollon johtava viranhaltija. Päättämisen osalta on säädetty, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Päättämiseen liittyvä päätös on kuitenkin usein delegoitu johtavalle viranhaltijalle, koska päättämiseen liittyvän päätöksen tekeminen on katsottu yhtä merkittäväksi, kun erityisen huolenpidon jakson aloittaminen taikka jatkaminen. Käsillä olevaan hallituksen esitykseen voisi olla syytä lisätä, että erityisen huolenpidon jakson päättämistä koskevan päätöksen voi valmistella ja päättää lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Tämä poistaisi käytännön soveltamisen epäselvyyttä.

Pidetään kannatettavana, ettei hyvinvointialueilla ole velvollisuutta säilyttää lapsen sijaishuoltopaikkaa erityisen huolenpidon aikana. Käytännön lastensuojelutyössä näyttäytyy, että lapsen tuen tarpeet muuttuvat tai niistä saadaan erityisen huolenpidon jakson aikana sellaista lisätietoa, että erityistä huolenpitoa edeltävään sijaishuoltopaikkaan palaaminen ei ole lapsen edun mukaista, vaan lapsen sijaishuollon tarpeiden kirkastuttua paikka on lapsen edun kannalta tarkoituksenmukaista vaihtaa.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

62 ja 63 § muutokset ovat kannatettavia. Yhteydenpidon rajoittamista koskevaan pykälään olisi tarkoituksenmukaista lisätä mahdollisuus yhteydenpidon rajoittamisen aikana valvoa lapsen ja vanhemman/muun läheisen/henkilön välistä puhelinyhteydenpitoa. Tällä hetkellä tapaamisia voidaan valvoa siten, että lapsi ei tapaamisen aikana altistu vanhemman haitalliselle puheelle (esimerkiksi pelottelu, uhkailu, sijaishuollon vastustaminen), mutta puhelinyhteydenpidon aikana voidaan valvoa vain lasta siten, että havainnoidaan lasta, mutta ei kuulla vanhemman/läheisen puhetta. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia sekä KHO ovat antaneet asian tiimoilta ratkaisuja, joiden mukaan kaiutinpuhelut, joissa ohjaaja on läsnä, eivät nykyisen lainsäädännön mukaan ole mahdollisia (KHO:2015:38 ja Lastensuojeluyksikön menettely puheluiden kuuntelussa ja niiden sisällön kirjaamisessa). Ratkaisussa on asianmukaisesti punnittu nykyisen lainsäädännön, perusoikeuksien ym. vaikutusta asiaan, joiden perusteella on katsottu, ettei ns. valvotut puhelut ole nykyisen lain tiimoilta asianmukaisia. Nykytilassa näyttäytyy, että nykyinen lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö eivät toteuta nykyisellään Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklaa, joka velvoittaa kaikkien julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, ottamaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Nykyisessä tilanteessa lapsen edun edelle menee toisen osapuolen yksityisyys ja oikeudet. Jos yhteydenpito vanhemman kanssa ja vanhemman valvomaton keskustelu lapsen kanssa on ihan konkretian tasolla omiaan vaarantamaan lapsen etua, kasvua ja kehitystä sekä sijaishuollon tarkoituksen toteutumista, jää ainoaksi vaihtoehdoksi rajata puhelut kokonaan pois, jolloin vanhempi ja lapsi voivat olla kanssakäymisissä vain fyysisillä tapaamisilla, joihin lähtökohtaisesti näissä tilanteissa liittyy aina valvonta ja voidaan varmistua, että lapsi ei joudu kohtaamaan pelottavaa tai häntä vaurioittavaa puhetta. Se ettei puheluita voida (välttämättömissä ja hyvin perustelluissa tilanteissa) kuunnella, johtaa siihen, että lapsen ja vanhemman yhteydenpito ja suhteen muodostuminen/ylläpitäminen voi estyä tai vähintäänkin hidastua. Fyysisiä tapaamisten sopimisen lisäksi yhteydenpito puhelimitse voi olla hyvin merkityksellistä, etenkin jos välimatkat ovat pitkiä. Käsillä on ollut tilanteita, joissa vanhemman puhe on aiheuttanut lapsessa vakavia pelkotiloja tai ahdistusta, mutta tätä ei olla kyetty puhelun aikana havaitsemaan lapsen olemuksesta, vaan asia on selvinnyt vasta puhelun päätyttyä. Kynnyksen kuunnella puheluita tulisi olla korkealla, kuten yhteydenpidon rajoittamisen ylipäättään, mutta tällä hetkellä lainsäädäntö ei mahdollista valvottuja puheluita, vaikka tapaamisia voidaan valvoa. Mahdollistamalla valvotut puhelut, voidaan haastavissakin tilanteissa pyrkiä lapsen etua vaarantamatta lapsen ja hänen vanhempansa/muun läheisensä yhteydenpidon säilyttämiseen ja läheisen suhteen muodostumiseen.

Suljetun laitospalvelun ajalla yhteydenpidon rajoittamista tulisi voida soveltaa lapsen kotilomiin siten, että lapsen kotiharjoittelua voidaan suljetun laitospalvelun osalta evätä lapsen turvaamisen tarkoituksessa laajemmin, kuin yksittäisillä päätöksillä. Viitaten erityisen huolenpidon jaksoon, jossa liikkumavapauden rajoitus on ”sisäänrakennettu” erityisen huolenpidon päätökseen, voisi ajatella, että viimesijaisessa suljetussa laitospalvelussa yhteydenpidon rajoittamisen voitaisiin joltain osin katsoa sisältyvän suljetun laitospalvelun jaksoon siten, että yhteydenpidon rajoituksia kotiharjoitteluiden suhteen ei tarvitsisi tehdä jatkuvasti lapsen tai läheisen niitä erikseen vaatiessa.

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

Muutos on kannatettava.

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

65 § muutos on kannatettava, perusteltu tarkemmin aiemmin tässä lausunnossa.

66 § Henkilöntarkastus

Muutos on kannatettava.

66 a § Henkilönkatsastus

Muutos on kannatettava.

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

Muutos on kannatettava.

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

68 § erityisen kannatettavana pidetään traumainformoitua ja sairauksiin liittyvää erityisyyttä, eikä kiinnipitoihin tulisi ryhtyä lainkaan, ellei se on täysin välttämätöntä lapsen turvaamiseksi.

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

68 a § muutosta pidetään kannatettavana ja sillä voidaan parhaimmillaan turvata se, että lapsi voidaan pitää aikuisen hoivan ja huolenpidon piirissä. Luvattomat poissaolot altistavat lasta monille epäsuotuisille riskeille, jotka ovat omiaan vakavasti vaarantamaan lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä.

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

Muutokset kirkastavat nykytilaa.

69 b § Lapsen kiinniotto

69 b § muutokset ovat kannatettavia, joskin niihin liittyy riskejä. On hyvä, että säännöksessä kiinnitetään huomiota siihen, että kyse on lähinnä kevyestä ohjaamisesta. On lapsen turvallisuuden, mutta myös hyvinvointialueen henkilöstön, turvallisuuden kannalta hyvä, ettei kiinnipito tarkoita tässä yhteydessä samaa kuin sijaishuoltopaikassa mahdollisesti toteutettava kiinnipito, ainakaan aikamääreen perusteella. Usein vastaavissa tilanteissa pelkästään poliisin läsnäolo (mahdollisuus ottaa kiinni) on riittävää, jotta lapsi saadaan saatettua takaisin sijaishuoltopaikkaan. Mahdollisuus ohjata lasta autoon voi itsessään rauhoittaa tilanteita ja siten turvaa lapsen etua tilanteissa, joissa lapsi on nyt saattanut kieltäytyä autoon menemisestä. Varsinaiseen kiinnipitoon ryhtymisen kynnyksen tulee olla hyvin korkealla, koska esimerkiksi julkisella paikalla tämä voi aiheuttaa silminnäkijöissä huolta, koska he eivät tiedä, kuka ja miksi lasta pitää kiinni. On tarpeen pohtia, miten kiinnipito voidaan kaikkien osallisten kannalta toteuttaa turvallisesti, mikäli kevyt ohjaaminen ei ole riittävää.

Edellyttää tarkkaa sääntelyä ja käytännön kirkastamista, mitä lyhytaikainen kiinnipito ja tarpeelliset voimakeinot tarkoittavat, jotta ei päädytä sen tyyppisiin vaaratilanteisiin, että lapselle voi tarpeettomasti aiheutua vammoja, taikka kiinniottava viranomais altistuu vaaralle, mutta jotta lapset voidaan tosiasiallisesti palauttaa sijaishuoltopaikkaansa.

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

Nykytilaa kirkastava.

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

Nykytilaa kirkastava.

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

Nykytilaa kirkastava.

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

71 § lisäykset ovat kannatettavia. Viitataan aiemmin tässä lausunnossa esiin nostettuihin perusteluihin.

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

Lisäykset ovat kannatettavia.

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

-

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

-

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Esityksessä käytetään termeinä suljettua laitospalvelua ja hybridiyksikköä. Esityksestä ei käy selväksi, ovatko nämä sijaishuollon muodot synonyymejä keskenään, vai onko tarkoitus perustaa useita uusia sijaishuollon toteuttamistapoja, jotka jollain tavalla linkittyvät toisiinsa. Jos näin on, tulee kirkastaa miten hybridiyksikkö ja suljettu laitospalvelu suhteutuvat toisiinsa.

Lausunnon ovat Kymenlaakson hyvinvointialueella laatineet johtava sosiaalityöntekijä Julia Rosberg, lakiasiantuntija Heidi Alho ja tulosaluejohtaja Riikka Mauno.

Rosberg Julia
Kymenlaakson hyvinvointialue